

EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA’MINLASHNING SIYOSIY VA IJTIMOIIY TADBIRLARI

TDTrU talabasi Valiyev Bahodir Vohidjon o‘g‘li

Insoniyat taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida shaxs va tabiat munosabatlarida muayyan uyg'unlik mavjud bulib, tabiiy qonuniyatlar asosida ruy berayotgan o'zgarishlarga inson jiddiy ta'sir o'tkaza olmas edi. Shu bois, tabiatga moslashib yashashga majbur bulgan. Lekin jamiyatda ijtimoiy munosabatlar- ularning rivojlanib borishi va shu asosda fan va texnika yutuqlarining ijtimoiy voqelikda aks etib borishi natijasida inson o'z ehtiyojlari va manfaatlariga mos ravishda tabiatni aniqlash darajasida o'zgartish manbalariga ega bo'lishi mumkin. Fan va texnika taraqqiyoti insonga tariflab bulmaydigan boyliklar muhayo etishi bilan bir qatorda murakkab va yechilishi qiyin muammolarnj insonga yuzaga keltirdi. Hozirgi zamon iqtisodiyoti tabiy boyiklarni, umuman olganda, tabiatning o'zini ishlab chiqarish chiqarishga jadal suratlar bilan jalb qilmokda.

Yaqin o'tmishda, axoli ehtiyojlarining o'sib borishi bilan jamiyat tabiiy boyliklaridan tobora koproq foydalana borishi kerak, degan fikr hukmronlik kilardi. Bunda atrof- muxitning buzilishi ekologiya makoning uzgarib ketishi , odamlar istiqomat yashash joylari hayot uchun havfli falokat mintaqalarga aylanib ketishi ehtimoli hech kimni tashvishga solmasdi. Shu tariqa, ming yilliklar davomida tabiat, inson va ishlab chiqarish o'rtasida tarkib topgan muvozanat barham toptirilgandi.

Shu jihatdan olganda, utgan asr davomida va XXI asrning boshlarida yuzaga kelgan ekologik muammolarni hal etish masalalari global xavfsizlikni taminlashning muhim yunalishlaridan biri sifatida maydonga chiqdi.

Islom Karimov takidlaganidek, "Inson tomonidan biosferaga ko'rsatilayotgan ta'sirni tartibga solish , ijtimoiy taraqqiyot bilan qulay tabiiy muhitni saqlab qolishning o'zaro ta'sirini uygunlashtirish, inson va tabiatning o'zaro munosabatlarida muvozanatga erishish muammolari borgan sari dolzarb bo'lib qolmoqda".

Hozirgi kunda asosiy e'tibor ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va ularning elologik xavfsiz usullarini ishlab chiqishga qaratilmoqda. Ushbu faoliyat muayyan darajada ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin, lekin shuni alohida ta'kidlash kerakki, atrof tabiiy muhit holatiga faqatgina texnologik innovatsiyalar yordamida samarali ta'sir kursatib bulmaydi. Vujudga kelgan holat ekologik xavfsizlikni ta'minlashda siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy, tarbiyaviy va boshqa omillarni nazarda tutuvchi kompleksli mexanizning ishlab chiqilishini taqozo etadi. Ekologik havfsizlikning asosi inson va tabiat o'rtasida muayyan muvozanatni o'rnatish deb e'tirof etiladigan bulsa, ushbu mexanizm tabiy muhit holatini

muvaffaqiyatli saqlash qolish manfaatlari bilan uzviy bog'liq bulgan inson va jaamiyat manfaatlari ta'minlashi lozim buladi. Atrof tabiiy muxit muhofazasi borasi- da huquqni targib etishning samaradorligi faqat qonunchilik formulalarining mukammalligiga emas, balki ularni tatbiq etishga mas'ul bo'lgan har bir shaxsning ekologik huquqiy onggi va ekologik madaniyati darajasi, ular tomonidan tabiatni bugungi va kelajak avlodlar uchun asrashga davlat va butun jamiyat oldida burchli ekanligini anglab yetishiga ham bogliqdir. Atrof tabiiy muxitni muxofaza qilishga oid huquqiy asoslarni shakllantirish jarayoni ko'p jihatdan ekologik huquqiy me'yorlar mazmunini bilish, anglash o'zlashtirishga ta' sir qiluvchi psixologik omillar qayda- rajada hisobga olinishi va qo'llanishi ularga nisbatan ijobiy munosabatlarni, ularga rioya qilish , o'z-fe'l atvorini ularda ko'rsatilgan qoidalarga moslashtirishga tayorlikni shakllantirish bilan belgilanadi.

An'anaviy tarzda qonun ijodkorligini e'tibori asosan ekologik huquqiy talablarni ichki uzlashtrishdan kora koproq sodir etiluvchi qilmishlarning ushbu talablarga mexanik muvofiqligini taminlashga qaratiladi. Natijada huquqiy atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish sohasida kishilar axloqiga tasir ko'rsatishning majburiy usullari tomonga o'gish ro'y beradi shunga qaramay bugungi kunda ekologik huquqiy me'yorlar qo'llanishi amaliyotni samarali deb bo'lmaydi ekologik qonunchilikning aksariyat me'yorlari sanksiyalar bilan ta'minlanganga qaramay ijtimoiy voqelikka to'liq hamda tatbiq etilmayapti. Yuridik javobgarlik choralari ham yetarli darajada samarali qo'llanilmayapti bu esa o'z navbatida fuqarolar onggiga huquqiy negilizm ya'ni qonunga hilof ekologik ahloq jazosiz qoladi degan tushunchalarning yuzaga kelishiga sabab bolmoqda. Ekologik va iqtisodiy manfaatlarni muvofiqlashtirishning muhim yonalishlaridan biri-bu atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan iqtisodiy jihatdan tejamli foydalanishni takomillashtirish hisoblanadi. Binobarin, huquq me'yorlari ahloq me'yorlariga mos va ularga asoslangan bo'lsangizgina, ular atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilish sohasida samarali tatbiq etishi mumkin. Bunday holatda ekologik huquqiy me'yorlar shaxsga xos bolgan tashqi emas balki ichki ahloq regulyatorlari sifatida namoyon bo'ladi.

Shuni alohida qayd etish joizki atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilish sohasida huquqni tatbiq etish muayyan o'ziga xosliklarga ega bolib, ular quyidagilardan iborat:

Birinchi dan mansabdor shaxslar vakolatli davlat idoralarining muayyan individual huquqiy hujjatlarini chiqarish borasidagi faoliyatni;

Ikkinchi dan, ushbu faoliyatning subyektlari kop sonli bulib, ular nafaqat huquqshunoslar (masalan, huquqni muhofazs qilish organlari xodimlari), balki huquqshunos bulmagan shaxslar (masalan, tabiatni muhofaza qilish organlari xodimlari) ham bulishi mumkin;

Uchinchidan bu borada faoliyat yurituvchi shaxslar professional ekologik-huquqiy ongga ega buladilar. Ekologik huquqiy munosabatlar sohasidagi qonuniylik va huquq-tartibotning holati ko'p jihatdan ularning faoliyatiga bogliq boladi.

Bizning fikrimizcha, ekologik huquqiy me'yorlarni qullovchilarning faoliyatini nafaqat qonun-qoidalar, bajaruvchilar funksiyalarni amalga oshirish bilan bogliqdir.

Bunda ularning shaxsiy sifatlari, ekologik huquqiy ongi va ekologik huquqiy madaniyati hamda professional tayorgarligi xususiyatlari ushbu faoliyatning samaradorligini ta'minlashda muhim omil bulib xizmat qiladi. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash jarayonlarida jamiyat ikkita maqomga ega bo'ladi: birinchisi-ekologik xavf tahlika soladigan obyekt; ikkinchisi-xavfqa qarshi immunitet hosil qiluvchi va xavfqa qarshi kurashuvchi fuqarolar "uyushmasi".

Birinchi holatda ekologik xavf hodisalariga qarshi qaratilgan jamiyatning mohiyati, yuridik mohiyati, bajarayotgan roli va boshqa parametrlarining ahamiyati yo'q. Bunda ekologik xavf insonga va uning ijtimoiy muhiti jamiyatga qarshi qaratilgan buladi. Ikkinchi holatda esa jamiyat "zarbani qabul qiluvchi" emas, balki "zarba" vujudga kelishini oldini olish va u yetkazgan oqibatlarni bartaraf etish bilan "kurashuvchi" kuch yoki tuzilma sifatida namoyon bo'ladi.

Ma'lumki ekologik xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlari o'z ichiga choratadbirlarning keng doirasini qamrab oladi. Binobarin, atrof tabiiy muhitning holati eng avvalo, insonlarning tabiat nematlari va resurslaridan qay darajada foidalanishiga bog'lik. Jamiyat va tabiatning ortasida umumiy o'zaro aloqadorlik, insonning tabiatga bulgan munosabati yuzasidan huquqiy bilimlari, qarashlari, g'oyalari, nazariyalarining tizimi namoyon etadi. Bunda insonning o'z tabiatga tuliq bog'liq ekanligini anglashi, atrof tabiiy muhit barqarorligini izdan chiqarish va uni ifloslantirishning oldini olishga qaratilgan ekologik me'yorlarni xamda ularni amalga oshirish uchun ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarni yaratishning zaruratini tan olinishi, har qanday faoliyat yo'nalishida ekologik xavfsizlikni ta'minlashning ustuvorligini e'tirof etishi lozim. Atrof-muhitni muhofaza qilishda faqatgina davlatning faoliyati bilan kuzlangan maqsadga erishib bulmaydi. Buning uchun jamiyatning har bir a'zosi o'zi yashab turgan atrof-muhit uchun javobgar ekanligini va nafaqat bugungi kun, balki kelajak avlod uchun ham tabiatni, uning resurslarini asrab-avaylashi o'zining ham tabiat, ham jamiyat vakili sifatidagi muqaddas burchi ekanligini anglash lozim.

REFERENCES

1. Бехзоджон Куролович Маликов ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДАГИ МУАММОЛАР // Academic research in educational sciences. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbekistonda-davlat-hizmatini-tartibga-solishdagi-muammolar> (дата обращения: 20.12.2022).

2. Маликов, Б. Қ. (2021). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ДОИР СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ. *Scientific progress*, 1(4), 207-212.
3. Маликов, Б. Қ., & Икромов, Д. Р. Ў. (2022). ШАРҚ ТАЪЛИМОТИДА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 483-487.
4. Маликов, Б. К. (2021). ЁШЛАРНИ САЛБИЙ МАФКУРАВИЙ ТАХДИДЛАРДАН ХДМОЯ КИЛИШ-ДАЁТИЙ ЗАРУРИЯТ YANGI O'ZBEKISTONDA ILM-FAN VA TA'LIM ILMIY-METODIK JURNALI. *ISSUE*, 1(1), 202-206.
5. Маликов, Б. Қ., & Абдураимов, О. К. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ БАРКАМОЛЛИК ВА МАЪНАВИЯТ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 449-453.
6. Маликов, Б. Қ., & Дехқонбоев, Ш. Б. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ХУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 462-466.
7. Маликов, Б. Қ., & Эшқурбонов, А. И. Ў. (2022). АДОЛАТЛИ ЖАМИЯТДА ОДИЛ СУД СИФАТИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 467-472.
8. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, Б. К. Ў. (2022). ЎЗБЕКИСТОН КОНСТИТУЦИЯСИДА ИНСОН ВА ТАБИАТ ҚАДРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 473-478.
9. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, С. К. Ў. (2022). ИСЛОМ КАРИМОВ АСАРЛАРИДА КОНСТИТУЦИЯ ВА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 479-482.
10. Маликов, Б. Қ., & Болиева, Н. Қ. Қ. (2022). ХУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМНИНГ ИЖТИМОЙ ХАВФИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 458-461.
11. Маликов, Б. Қ., & Бўриев, З. Б. Ў. (2022). ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ХУҚУҚИЙ ОНГНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 454-457.
12. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.
13. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Ҳ., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнийёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ

МАЗМУН-МОҲИЯТИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (10), 376-386.

14. Джуманиёз Раматов, Розигуль Умарова, Рашид Баратов, Миршод Хасанов, Сирож Султонов, Файзулла Кушаков ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ИСЛАМА НА ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЗНАНИЯ // Академические исследования в области педагогических наук. 2022. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-of-influence-of-islam-on-coding-transformation> (дата обращения: 31.01.2023).

15. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Ҳ., & Хасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. World scientific research journal, 9(2), 37-42.

16. Bakhtiyarova, Y. M. (2022). RELATION OF COMPARATIVE STYLISTICS WITH TRANSLATION THEORY.

17. Saydivaliyeva, B. S. (2021). ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL SIGNIFICANT QUALITIES. Экономика и социум, (3-1), 273-277. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45770178>

18. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, B. S., & Ataeva, G. B. (2022, June). Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.

19. Nosirov R. A. EDUCATIONAL PROBLEMS IN THE HISTORY OF CENTRAL ASIA //Innovative Technologica: Methodical Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 04. – С. 82-85.